

Galerna

Amarru baten zorigaitz iragarria

1936ko urriaren 15ean lau *bou* frankista Baionatik Bilbora zihono *Galerna* bakailao-ontziaren jabe egin eta Pasaian porturatu zuten. Prentsa faxista eskifaia eta bidaiari preso ez trufatu zen, erreketen balentria laudatzen zuen bitartean. Gaur badakigu ontzi errepublikarra traizio baten amarrupean erori zela, eta egunkarietako lerro-buruak zorigaitza iragartzen ari zirela.

Urko Apaolaza Avila
@urkoapaolaza

Joxe Mari Lopetegui irundar errepublikazaleak barruan zeraman samina askatu zuen *Euzkadi Rojan* 1937ko urtarrilean:

*Agur Manolo Gurutzeaga
nere lagun maite fiña,
abeteslaritan gain gañekua,
prestua ta atsegiña;
nere mingañak ez dauka itzik
lan ori neurtzeko diña,
zuek modu ortan il zaituztenak
dute diaurruen zotiña,
ez dakite oik nolakoa dan
Kristo zanaren dotriña*

Manuel Gurutzeaga Arruabarrenak 37 urte zituen Hernaniko hilerriko parretan fusilatu zutenean; *Galerna* ontzian zihoala hartu zuten preso frankistek, beste hainbat bidaiariarekin. Astigartarra jaiotzez, makina bat aldiz ibili izan

zen Lopetegui alboan zuela bertsotan, eta honek oso gogoan izan zuen Zorigaitzez izeneko sorta hartan.

Urriaren 22an kantaldia antolatu dute Lopetegiren bertsoekin Irunen, eta me-rezi luke gerra garaiko horrelako bertsoei toki egitea: "...hitz neurtuetan esan nahi ditut / euskaldunak abesteko...", dio irundarrak.

Galerna ontziaren historia ezaguna da, batez ere bertan harrapatutako jendearengatik. Bidaiarien artean zegoen Jose Aristimuño *Aitzol* apaiz euskaltzale nekaezina, torturatua izan ondoren Gurutzeaga eta beste hainbatekin hobi komun batean amaitu zuena 36ko udazken ilun hartan.

Pasaiaiko Pysbe arrantza konpainiaren flotakoa, gerrarako zereginetarako erabili zuten errepublikarrek *Galerna*, beste ontzi askorekin egin bezala: Do-

nostiako ebakuaziorako lehenik, eta korreo lanetarako ondoren. 1936ko urriaren 15ean baina, Pasaiaiek gertu zegoela *bou* frankisten esku erori zen egoera oso arraroa: "Haiek hiru kanoikada bota orduko *Galerna* entregatu egin zen", zioen Baionan zegoen Espainiako kontsulak txosten batean.

Antxo moilan amarratu bezain laster hasi zen 50 pasaiaier lintxamendu publikoa. *El Diario Vasco* k lotsagorritu gabe energúmeno edo astakirten deituko dio *Aitzoli*, *La Voz de España* "arrain lodia" harrapatu dutela dio. Franciso Saizar donostiar mediku "lodikotea", José Jurico "tongo" egin duen pelotari ezaguna, Juan Antonio Landin "separatista"... Denek amaituko dute egoera tamalgarran Donostiako Ondarretako kartzelan eta hiru egun geroago, urtarrilaren 18an, horietako asko fusilatuak

izango dira. Beste askoren patua zein izan zen ez dakigu ordea.

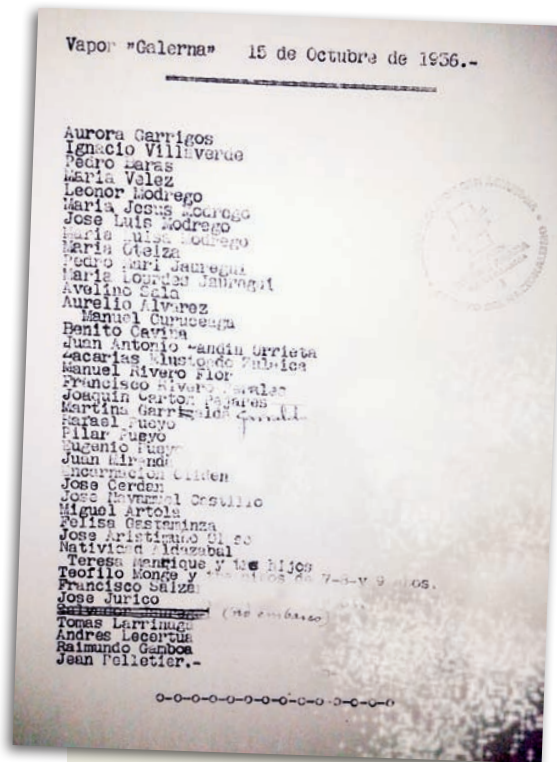
Galernako 28 tripulatazaileak ere ez dira *El Diario Vasco*ren hitz pozoi-tsuetatik libratuko: “Ez dakite ezer, Babian daude. Mutiko hauei zerbait gertatzen bazaie, Jainkoak ez dezala halakorik nahi, Limboan toki bat daukate prest”. San Kristobal izena du toki horrek, Ezkaba mendiko presondegia beldurgarria, eta mutiko haietako bi 1938ko ihesaldi famatuaren ehizatuko dituzte animalia moduan.

Hilketa haien oroimena, *Aitzolen* heriotza, atzeraguardia frankistako krudelkeriaren sinboloetako bat bihurtu zen. Lopetegik berak azaldu zuen moduan, barkatu ezinezko basakeria –*Dierriyari ekarrikan / ontzi ‘Galerna’ ordaña...*–. 1956an Javier Mendizabal almirante-ordeari enegarren domina jarri ziotenean, hoguei urte lehenago *Galerna* harrapatzen izandako parte hartzea nabarmendu zuten agintari frankistek. Erbestean zegoen Eusko Jaurlaritzako prentsa bulegoak berehala erantzun zuen: “Ez dute esaten nora eraman zituzten pasaiariak: gupidagabe torturatuak izan ondoren, Hernani inguruetan fusilatu zituzten arrazoi eta epaiketarik gabe”.

Traizioa eta dirua, beti dirua

Frankistek balentria gisa saldu zutena, traizioak eta lukurreriak bultzatako amarrua besterik ez zen izan. Beti susmatu izan da *Galerna* etsaiaren esku utzi zutela bere kapitain eta ofizialak, baina orain nahikoa datu baditugu hori baieztatzeko.

Zantzuen zerrenda amaigabea da: ontzia kostatik 17 miliatara zegoen, segurtasun protokoloak agindutako 40 miliatara beharrean; abiadura handiagokoa izan arren, norabidea aldatu eta frankistengana jo zuen astiro; ez zuen artilleria erabili, ezta irrati seinalerik ere... Gainera, kapitaina eta lehen ofiziala azpijokoan zebiltzala egiaztatzen duten salaketa eta dokumentuak daude. German Gómez kapitainak berak frankisten aldeko deklarazio sinatua igorri zuen –Avilako Agiritegi Militar Orokorrean aurkitu dugu– amarrua azalduz: “On Luis Pradera eta On Angel Gascuerekin izan nintzen Baionan, eta beraiekin ados jarri nintzen ontzia berreskuratu zezaten”.

ZERRENDA ARGITU GABEA

Espainiak Baionan zuen kontsultatuak zerrenda bat egin zuen *Galerna* frankistek ontzia harrapatu zutenean ustez bertan zeuden pasaiariekin (irudian). Horren ondoren Euskadiko Gobernuak ere egin zuen beste bat oso antzekoa. Batean zein bestean azaltzen diren pertsona asko fusilatuak izan ziren Ondarretako kartzelatik “libre” atera ondoren (Raimundo Gamboa, Francisco Saizar, Tomas Larrinaga, Juan Miranda, Jose Aristimuño *Aitzol*, Juan Antonio Landin...). Baina zer gertatu zen hor azaltzen diren beste askorekin? Non eta nola amaitu zuten? Paper horretako zati handi bat iluntasunak estalita dago oraindik.

Historia honen biktimarioez gutxi dakigu, baina biktimizez askoz gehiago ere ez

Pradera eta Gascue, Pysbeko mandatari eta donostiar jendarteko aberaskumeak ziren. Eginahalak egiten ari ziren Defentsa Batzordeak konpainiari konfiskatutako bakailau-ontziak bereganatzeko, eta horretarako ez zuten kezka handirik izan barruan zeuden pasaiariaren destinoarekin. Dirua, beti dirua.

Baina Gómezen asmoak jakinak ziren –Baionako kontsulak galdera zorrotzak egin zizkion mesfidati– eta ihes egin zuen. Haren orde, lehen ofiziala zen Jorge Martín-Posadillok egin zuen lan zikina, eta urriaren 15eko ilunabarrean ontzia entregatu zuen Baionatik Bilbora zihoala. Martín-Posadillok ez zuen ezkututzen faxistenganako begirunea; Gipuzkoa oraindik errepublikarren menpe zegoenean arrantzale anarkistak bere bila joan ziren eta Pasai Donibaneko batzokian kukutu behar izan zen. *Galernaren* traizioa egin eta gero alde frankistan borrokatu zuen; 1937ko martxoan adibidez, itsas armadako ontzi-alferez gisa ageri zaigu Espainiako aldizkari ofizialean. 1939an, berriz, “Pasaiako bakailao faktoriara” itzuli zen. Hor galdu dugu bere lorratza.

Historia honen biktimarioez gutxi dakigu, baina biktimizez askoz gehiago ere ez. *Galernan* zihoazten dozena bat lagun gutxienez fusilatu zituztela kasik segurutzat eman daiteke (ikus goiko koadroa). Aitzitik gaiza ugari daude oraindik argitzeko –haien gorpurik ez da azaldu Hernaniko hilerrian–, baita egiteko ere, eraildakoen senideek pasatako sufrikarioaren kontakizuna osatu gabe baitago.

Nerea Pérez Ibarrola historialariak ARGIAren ale honetan (12. orr.) frankismoaren errepresioaz hitz egiterakoan dio “datuak hildakoen kopuruetan” gelditzen direla, haien familiek izandako bizimodu gogorra kontuan hartu gabe. Kontuan hartzekoa baita, adibidez, *Galernako* pasaiariekin batera hil zuten Jose Maria Elizalderen alaben testigantza: ama dirudik gabe geratu zen, haren mertzeriari boikota egiten baitzioten “gorriaren” estigmatik; eta sinarazi zioten senarra us-tekabean hil zutela kalean tiroz, Hernanin fusilatua izan zela jakin arren. Zorigaitzaren zorigaitza. ■